

*Плутницька К. М.,
викладач*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЗАПОБІГАННЯ ПРИМУШУВАННЮ ДО ВСТУПУ В СТАТЕВИЙ ЗВ'ЯЗОК У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена відповідності нормативно-правових актів України міжнародному вимогам у сфері запобігання примушуванню до вступу в статевий зв'язок.

Ключові слова: сексуальне насильство, домагання, примушування до вступу в статевий зв'язок, міжнародні вимоги.

Постановка проблеми. Проблема захисту особи від сексуального насильства і від примушування до вступу в статевий зв'язок є актуальною для всього світу, особливо з огляду на те, що жертвами таких злочинів частіше за все стають жінки та діти. Україна, як держава, що спрямувала свою зовнішню політику на вступ до Європейського союзу, прийняла на себе низку зобов'язань щодо забезпечення міжнародних стандартів захисту прав людини, серед яких виділяють і право на статеву свободу та статеву недоторканність.

Стан дослідження. Досліджуваному питанню приділяли увагу низка науковців, як: О. Джужа, О. Коломоєць, О. Костенко, В. Лисюк, В. Пилипенко, Т. Хомич, Г. Христова та інші. У процесі реформування законодавчої бази з питань запобігання гендерному, сексуальному насильству було досягнуто деяких результатів, але залишилось ще чимало невирішених питань.

Мета статті полягає у визначенні відповідності законодавства України з питань запобігання примушуванню до вступу в статевий зв'язок вимогам міжнародних правових актів.

Виклад основного матеріалу. Сексуальні домагання стали доволі поширеними. Але в Україні не існує чітких норм відносно заборони сексуального домагання, як, наприклад, у США, де сексуальні домагання заборонені на законодавчому рівні, а значною проблематикою займаються також психологи, профспілки, організації, науково-дослідні інститути тощо. Однією з форм сексуального домагання є примушування до вступу в статевий зв'язок, відповідальність за вчинення якого закріплена у ст. 154 Кримінального кодексу України.

Правова система держави повинна займати одну з головних позицій у діяльності із запобігання сексуальному насильству, у тому числі примушуванню до вступу в статевий зв'язок. Правові заходи із запобігання примушуванню до вступу в статевий зв'язок в Україні мають складатися з низки нормативно-правових актів, які б усебічно регулювали і впорядковували відносини в економічній, сімейно-побутовій, правоохоронній та інших сферах життя [1, с. 150-151].

Необхідно відзначити, що в Конституції України знайшли відображення основні принципи Загальної Декларації прав людини, закріплено пріоритет норм міжнародного права, заборонена дискримінація за мотивами походження, статі, раси, національності, мови, віросповідання, політичних і релігійних переконань, а родина визнана предметом турботи всього суспільства й переважної охорони законом.

Послідовна ратифікація Україною понад 30 міжнародних конвенцій й протоколів з прав людини зміцнила конституцій-

ний принцип пріоритету міжнародного права над національним і сприяла значному розширенню розуміння державою громадянським суспільством концепції «прав людини» у напрямку прав людини-жінки, визнанню, що ці права нерозривно пов'язані з демократією й правопорядком. Так, Україна ратифікувала Загальну декларація прав людини, Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Віденську декларація та Програма дій, Декларація про викоринювання насилля щодо жінок, Декларацію та програму дій форуму тисячоліття «Ми, народи: зміцнення Організації Об'єднаних Націй в двадцять першому столітті», Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН «Подальші ініціативи в інтересах соціального розвитку», Резолюцію 1325, ухвалену Радою Безпеки 31 жовтня 2000 року, Рекомендацію N Rec (2003) з Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про збалансоване представництво жінок і чоловіків у процесі прийняття політичних та суспільних рішень», Резолюцію XVIII Всесвітнього конгресу Міжнародної конфедерації вільних профспілок.

І хоча перелічені документи містять безліч корисних рекомендацій і вимог щодо запобігання примушуванню до вступу в статевий зв'язок, вони не знайшли належного застосування у діяльності нашої держави з їх здійснення.

Декларація про викоринювання насилля щодо жінок, прийнята резолюцією 48/104 Генеральної Асамблеї від 20 грудня 1993 року, стала першим офіційним зводом міжнародних норм із захисту жінок від насильства, у тому числі сексуального примусу, насильства, пов'язаного з експлуатацією (матеріальний тиск, використання дітей тощо). Важливо підкреслити, що до насильства, яке вчиняється у суспільстві, декларація відносить сексуальні домагання й залякування на роботі, у навчальних закладах і в інших організаціях, установах. Сюди ж можна віднести й використання економічної залежності жінки: відмову їй у прийнятті на роботу, позбавлення або погрозу позбавленням фінансової підтримки тощо.

Декларація ставить перед державами у ст. 4 невідкладне завдання: розробити національні плани дій для забезпечення захисту жінок від будь-яких форм насильства або включити відповідні положення у вже існуючі документи. Такий план повинен включати три групи заходів:

- обновляти, удосконалювати національне законодавство у частині насильства проти жінок і забезпечувати виконання його вимог;

- створювати широку, доступну мережу служб, що гарантують допомогу жертвам насильства, як у рамках державної системи соціального захисту, так і з боку неурядових організацій, кризових центрів і притулків для жертв насильства;

- вживати запобіжних заходів, у першу чергу, розгорнути широку освітню й виховну роботу [2].

В іншому важливому документі, Загальних рекомендаціях № 19, прийнятих на одинадцятій сесії у 1992 році Комітет з ліквідації всіх форм дискримінації жінок (далі – КЛДЖ) зробив

важливий крок, офіційно поширивши загальну заборону дискримінації за ознакою статі на прояви насильства відносно жінок. При цьому КЛДЖ дав цьому явищу наступне визначення: «Це насильство, вчинюване над жінкою в силу того, що вона є жінкою, або насильство, яке заподіює збитки або страждання фізичного, психічного або сексуального характеру, погрози такими діями, примус і інші форми обмеження волі». Насильство відносно жінок завдає значної шкоди правам людини та її свободам, тому КЛДЖ рекомендує країнам вживати всі існуючі правові заходи, необхідні для захисту жінок від будь-яких форм образ [3].

Пекінська декларація та Пекінська платформа дій, прийняті на четвертій Всесвітній конференції зі становища жінок 15 вересня 1995 року, підтвердили рішучість урядів країн-членів ООН здійснювати дії із запобігання будь-яким формам насильства відносно жінок і дітей.

Пекінська платформа затверджує, що розробка комплексного підходу до викорінювання насильства відносно жінок у сім'ї й суспільстві є не тільки необхідною, але й цілком досяжною метою. Вона найбільш повно із усіх міжнародних документів визначає діяльність, що пропонується здійснювати на рівні уряду, і містить наступні основні напрямки:

- прийняття або посилення в рамках внутрішнього законодавства кримінальних, цивільних, трудових і адміністративних санкцій для покарання за злочини/правопорушення й відшкодування збитків, заподіяних потерпілій особі;

- вжиття заходів із забезпечення захисту жінок, які зазнали насильства, доступу до справедливих і ефективних заходів судового захисту, включаючи виплату компенсації й відшкодування збитків жертвам, відновлення їхнього здоров'я;

- створення відповідних структур для того, щоб жінки й діти змогли повідомляти про вчинені відносно них акти насильства в обстановці безпеки й конфіденційності, не боячись помсти, висувати обвинувачення проти осіб, які вчинили насильство;

- створення й фінансування навчальних програм для працівників судових, юридичних, медичних, соціальних, освітніх, поліцейських і імміграційних органів для того, щоб не допустити зловживання владою, що веде до насильства відносно жінок, і спрямованих на підвищення поінформованості працівників цих органів про природу актів, що порушують принцип рівноправності чоловіків і жінок, для того, щоб гарантувати жертвам насильства справедливе поводження;

- перегляд чинного законодавства й вжиття ефективних заходів проти посадових осіб, які вчиняють насильство відносно жінок при виконанні ними службових обов'язків;

- розробка й реалізація на всіх відповідних рівнях планів дій із викорінювання насильства щодо жінок, виділення достатніх фінансових коштів для проведення цих заходів [4].

Крім того, у 1994 році Комісія ООН з прав людини ухвалила рішення щодо призначення спеціального доповідача (уповноваженого) з питань насильства відносно жінок, до мандату якого входить завдання вивчити проблему насильства проти жінок, її причини й наслідки, а також рекомендувати заходи щодо запобігання такому насильству.

У своїй першій доповіді спеціальний уповноважений підкреслила обов'язок держави реагувати на випадки насильства відносно жінок таким чином, який виключав би дискримінацію. Спеціальний уповноважений наголосила, що «держави несуть зобов'язання запобігати, розслідувати й карати злочини, пов'язані з насильством проти жінок», і роз'яснила, що «у контексті норм, встановлених нещодавно міжнародним співтовариством, держава, що не вживає заходів щодо запобігання на-

сильницьким злочинам проти жінок, так само винна, як і особи, які вчиняють такі злочини [5]».

6 вересня 1999 року був прийнятий Факультативний протокол до Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації відносно жінок, що передбачає дві процедури:

- 1) «процедуру скарг», що дозволить жінкам подавати скарги на порушення їхніх прав у КЛДЖ, який складається з незалежних експертів і здійснює контроль за дотриманням Конвенції 1979 року;

- 2) «процедуру розслідування», відповідно до якої КЛДЖ сам може проводити розслідування за фактами систематичних порушень Конвенції 1979 року, не чекаючи подачі скарги. У випадку виявлення невиконання державами взятих на себе зобов'язань КЛДЖ буде вправі направляти рекомендації уряду відповідної держави [6, с. 124-130].

Але щоб впровадити хоча б якісь з перелічених заходів, необхідне переосмислення ролі держави. На думку аналітиків, держава повинна йти шляхом приведення своїх функцій у відповідність до її потенціалу і зміцнення самого потенціалу шляхом активізації суспільних інститутів [7, с. 210].

Проте характерно те, що держава продовжує за інерцією багато в чому нарощувати свої організаційно-розпорядчі функції; зростає апарат управління, видаються закони, зміцнюються силові структури, хоча ефективність державного управління падає. У суспільстві з'являються явища дезорганізації й деструктивності, а тому і незахищеності кожного громадянина. У суспільній думці існує усвідомлення цього становища, що проявляється в різкому відчуженні від влади, недовірі до її органів [8, с. 197-199].

На законодавчому рівні держава безумовно підтримала попередньо описану ініціативу міжнародного співтовариства шляхом прийняття Законів України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 року № 2866-IV, «Про засади запобігання та протидії дискримінації» від 6 вересня 2012 року № 5207-VI, Постанов Кабінету Міністрів України «Про проведення гендерно-правової експертизи» від 12 квітня 2006 р. № 504, «Про затвердження Державної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року» від 26 вересня 2013 р. № 717, Указу Президента України від 25.04.2001 № 283/2001 «Про підвищення соціального статусу жінок в Україні», Наказу Мінсоцполітики України від 08.06.2012 № 345 «Про експертну раду з питань розгляду звернень за фактами дискримінації за ознакою статі», Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 грудня 2010 р. № 2154-р «Про затвердження плану заходів з проведення Національної кампанії «Стоп насильству!» на період до 2015 року, підписання Угоди між Державним комітетом України у справах сім'ї та молоді і Міністерством праці та соціального розвитку Російської Федерації про співробітництво у сфері сімейної політики та забезпечення гендерної рівності і багато інших.

При цьому в період з 2001 по 2014 роки (тобто, за 13 років) було розпочато 55 кримінальних проваджень (порушено кримінальних справ) за ст. 154 КК України. За цей же проміжок часу до кримінальної відповідальності було притягнуто лише 5 осіб. За результатами нашого дослідження рівень латентності примушування до вступу в статевий зв'язок складає 97%. Основною причиною такого положення є відсутність механізму доказування вчиненого злочину.

Крім того, аналізуючи звіти про дотримання прав людини в Україні за 2010, 2011, 2012 та 2013 роки, можна побачити, що за 4 роки його зміст відносно проблем сексуального насильства залишається практично незмінним: «Закон про рівні права та

можливості кваліфікує сексуальні домагання як дискримінацію, однак, правозахисні групи, що займаються правами жінок, стверджували, що він не містить ефективних механізмів для захисту від сексуальних домагань. Жіночі організації повідомляли, що жінки повсюдно наражалися на сексуальні домагання і навіть примус до статевих відносин на роботі. Однак жінки рідко зверталися за правовим захистом, оскільки суди відмовлялися розглядати їхні справи та рідко засуджували злочинців. Жіночі правозахисні групи також відзначали поширену в суспільстві культуру сексизму та домагань і робили наголос на протестах із приводу сексистських коментарів високопосадовців. Хоча закон забороняє примушувати до статевих стосунків «матеріально залежну особу», юристи вважають існуючі форми захисту від домагань недостатніми [9; 10; 11; 12]».

Висновки. Отже, слід наголосити, що хоча Україна ратифікує міжнародні правові акти, беручи на себе певні зобов'язання із запобігання примушуванню до вступу в статевий зв'язок, у тому числі примушуванню до вступу в статевий зв'язок, виконують їх більшим чином на папері, приймаючи відповідні нормативно-правові акти. На практиці ж ситуація вже протягом довгого часу залишається незмінною, про що щорічно наголошується у звітах про дотримання прав людини в Україні.

Література:

1. Лукаш А. С. Згвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та попередження: [монографія] / А. С. Лукаш. – Харків: Право, 2008. – 256 с.
2. Декларация об искоренении насилия в отношении женщин. Провозглашена резолюцией 48/104 Генеральной Ассамблеи от 20 декабря 1993 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_506.
3. Общая рекомендация № 19 (Одиннадцатая сессия, 1992 год) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www1.umn.edu/humanrts/russian/gencomm/Rgeneral19.html>.
4. Пекинская платформа действий, принятая на Четвертой всемирной конференции по положению женщин 15 сентября 1995 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/russian/conferen/women/womplat.htm>.
5. Предварительный доклад специального уполномоченного о насилии против женщин, его причинах и последствиях. Документ ООН E/CN.4/1995/42 от 22 ноября 1994 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hri.ru/docs/?content=dir&dir=types&id=5&page=3>.

6. Права женщин и их защита. – Алматы: Мальвина, 2003. – 132 с.
7. Государство в меняющемся мире / Всемирный банк / Отчет о мировом развитии; пер. с англ. – М.: Прайм-Тасс, 1997. – 305 с.
8. Франчук В. И. Основы современного социального управления: теория и методология: [учеб. пособие] / В. И. Франчук. – М.: Институт организационных систем, 2000. – 269 с.
9. Звіт про дотримання прав людини в Україні за 2010 рік [Електронний ресурс] // Державний Департамент США. – 2011. – Режим доступу: <http://photos.state.gov/libraries/ukraine/164171/pdf/hrr-ukraine-2010.pdf>.
10. Звіт про дотримання прав людини в Україні за 2011 рік [Електронний ресурс] // Державний Департамент США. – 2012. – Режим доступу: http://photos.state.gov/libraries/ukraine/895/pdf/HRR_2011_UA.pdf.
11. Звіт про дотримання прав людини в Україні за 2012 рік [Електронний ресурс] // Державний Департамент США. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://photos.state.gov/libraries/ukraine/895/pdf/hrr_ukraine_2012.pdf.
12. Звіт про дотримання прав людини в Україні за 2013 рік [Електронний ресурс] // Державний Департамент США. – 2014. – Режим доступу: http://photos.state.gov/libraries/ukraine/895/pdf/hrr_ukraine_2013.pdf.

Плутцкая Е. Н. Предупреждение принуждения к вступлению в половую связь в контексте международных правовых обязательств Украины

Аннотация. Статья посвящена соответствию нормативно-правовых актов Украины международным требованиям в сфере предотвращения принуждению к вступлению в половую связь.

Ключевые слова: сексуальное насилие, домогательство, принуждение к вступлению в половую связь, международные требования.

Plutytska K. Prevention of forcing into sexual connection in the context of international legal obligations of Ukraine

Summary. The article is devoted to compliance of statutory instruments of Ukraine with the international requirements in the field of prevention of forcing into sexual connection.

Key words: sexual violence, solicitation, forcing into sexual connection, international requirements.